

I.

Vývoj nauky o neposkvrněném početí P. Marie v celosvětovém pohledu

Především je nutné si ujasnit, o čem je vůbec řeč, když se mluví o „neposkvrněném početí Panny Marie“. Zřejmě většina vnějších pozorovatelů křesťanské nauky, a bohužel snad též i část křesťanů samých pod tímto vyjádřením chápe skutečnost víry, že zakladatel křesťanství Ježíš z Nazareta neměl pozemského fyziologického otce, ale že jeho matka, hebrejská provdaná dívka Maria, ho počala bez přispění muže bezprostředním tvůrčím zásahem Božím. I když tuto skutečnost víry je třeba považovat za obsahově pravdivou, dochází zde však k nesprávné záměně terminologické. To, že Ježíš Kristus jako *Druhá božská osoba* měl za jediného skutečného otce samého Boha Otce jako *První božskou osobu* a že jeho matka Maria ho **aktivně** počala bez přispění muže silou Ducha Svatého jako *Třetí božské osoby*, je předmětem článku víry o panenském Mariině mateřství, pro který je tato žena také nazývána „Pannou Marií“.

Předmětem nauky o neposkvrněném početí je však něco zcela jiného. Protože tato žena nebyla žádnou bohyní, ale člověkem, měla tedy i své fyziologické rodiče (podle starobylé tradice Jáchyma a Annu). Výsledkem přirozeného manželského spojení těchto dvou lidí byla tato dívenka počata v lůně své matky. Zvláštní pozornost si však toto Mariino **pasivní** početí zaslouhuje proto, že tato nová živá bytost ženského pohlaví byla počata bez poskvrny tzv. dědičného hříchu, s níž jinak přicházejí na svět ostatní lidé. Proto také toto její početí bývá terminologicky označováno jako „neposkvrněné“. Tato nauka o Mariině výsadě při jejím početí v lůně matčině je však spojena s celou řadou teologických i filosoficko-antropologických problémů. Stojíme zde před otázkami, jako např. v čem vůbec spočívá podstata dědičného hříchu, jaký je vztah tohoto dědičného hříchu k osobnímu hříchu prvního exempláře lidského druhu, nazývaného biblicky Adamem. Jak se tento defekt přenáší z pokolení na pokolení. Který okamžik existence lidského plodu možno označit za jeho oduševněné početí. Jak se Mariina výsada nadpřirozeného posvěcení již ve chvíli jejího početí shoduje s naukou o všeobecné hříšnosti lidského rodu. Tyto a podobné otázky hrály svou roli ve vývoji nauky o neposkvrněném Mariině početí jak na křesťanském Východě, tak i na Západě.

1. VÝVOJ NAUKY NA VÝCHODĚ

P. Maria neměla žádný hřích osobní a od hříchu dědičného byla očištěna

Řeční církevní otcové a spisovatelé se shodují v tom, že P. Maria byla ohledně svého vnitřního profilu po všech stránkách svatou bytostí. Zdůrazňují přitom paralelu mezi první Evou, která se jakožto první žena stala původkyní hříchu pro celé lidstvo, a P. Marií, která se jako druhá Eva stala původkyní nadpřirozeného života skrze svého syna – Ježíše Krista. Proto tato žena, která se v budoucnu měla

stát skutečným chrámem Božím, byla podle **Řehoře Naziánského** († r. 389) od počátku své existence předem očištěna a posvěcena Duchem Svatým.¹ Podobně i **Ondřej z Kréty** († r. 639) mluví o této panské Bohorodičce jako o neposkvrněném příbytku.² Kolem r. 749 píše **Jan z Euboie**, že Mariina matka Anna počala a porodila „zcela neposkvrněnou dívku“, která jako „neposkvrněná holubice vstoupila do Boží velesvatyně“.³ **Sofronios Jeruzalémský** († r. 638) tvrdí, že kromě P. Marie „nebyl nikdo předem očištěn“.⁴ Podobně i **Josef zvaný Hymnographos** († r. 883) píše o P. Marii, že se „narodila dívka, která svou svatostí a čistotou předčí anděly“.⁵ **Niketas David** († po r. 880) se zmiňuje o tom, že skrze Mariino narození byla snata dědičná kletba našich prarodičů.⁶ **Jan zvaný Geometra** opěvuje P. Marii jako pannu, která nemá žádný podíl na naší vině.⁷ **Řehoř Palamas** († kolem r. 1380) podotýká, že P. Maria se nestala „plnou milostí“ (κεχαριτομένη) teprve při andělově zvěstování, ale že měla tuto plnost již předtím. Při zvěstování Duch Svatý na ni znovu (πάλι) sestoupil, aby dále rozmnožil její posvěcení. P. Maria je

¹ Oratio 38, 13. In Theophania (PG 36, 326): „(Christus) conceptus quidem ex Virgine, anima et corpore a Spiritu praepurgata“ (προκαθαρθείσης).

² In beatae Annae Conceptionem, 4 (PG 97, 1310): „Virgo Deipara, impollutum tabernaculum: nunc me, mundissimis tuarum miserationum stillis emunda, peccatis pollutum.“

³ Sermo in Conceptionem Deiparae XIII, XV (PG 96, 1479, 1483): „...Anna ab Angelo audivit prorsus immaculatam puellam se concepturam ac parituram esse...Mariam puellulam sanctissimam veluti immaculatam columbam, ad Sancta sanctorum euntem...“

⁴ In SS. Deiparae Annuntiationem XXV (PG 87, 3247n.): „...nemo, sicut tu, purificante gratia praeoccupatus est“ (προκεκάθαρται).

⁵ Mariale 4 (PG 105, 936): „longe angelis sublimior puella nascitur in terra, quae in sanctitate et puritate est incomparabilis...“

⁶ In diem natalem SS. Dei Genetricis (PG 105, 18): „...jam pharmacum germinarit, quo sublata est originalis tristitia: quod praesto est, quo magna Dei erga nos providentia aboleatur primorum parentum maledictio illa, cui obnoxium factum fuerat universum genus mortaliū.“

⁷ Hymnus III in S. Deiparam (PG 106, 862): „...vitii nostri crimina Virgo carens. Salve corpus quod bina integritate decorum est, terreni decoris sidereiue boni...“

tedy rozdělovatelkou věčných hodnot pro všechny lidi, kteří se narodili před ní i po ní.⁸

Celou situaci ohledně nauky o neposkvrněném Mariině početí na křesťanském Východě v patristickém období shrnuje odborník na východní věrouku Martin Jugie takto: V souvislosti s otázkou, od jaké poskvrny byla vlastně P. Maria při svém pasivním početí uchráněna, rozeznávali byzantští teologové prvotní hřích Adamův (ἀμαρτία προγονική), vlastní dědičný hřích (ἀμαρτημα προγονικόν) a dědičnou poskvrnu lidské duše (ῥύπος προγονικός). V dalším popisu problému však nezacházeli do přílišných detailů. Většinou se shodovali v názoru formulovaném **Janem Damašským** († r. 749), že všichni lidé tvoří v Adamovi jednotu, a jsou tedy v něm virtuálně obsaženi. Jestliže tedy on zhřešil, přičítá se jeho hřích i všem jeho potomkům. Tím také všichni lidé ztratili posvěcující milost. Podle jednomyslného (výslovného či alespoň implicitního) názoru byzantských teologů je z tohoto hříšného stavu vyňata P. Maria, která byla počata bez poskvrny dědičného hříchu. Jugie se domnívá, že bychom mezi oněmi teology našli maximálně jednoho či dva, kteří tvrdí opak.⁹

⁸ Homilia XIV In Anuntiationem (PG 151, 176): „Jam quidem sancta es...plenaque gratia, Spiritus tamen sanctus superveniet in te per amplius sanctificationis incrementum...“

Homilia XXXVII In sanctissimam dormitionem (PG 151, 474): „...per eam recipiunt quicumque Dei naturae fiunt participes...Ipsa eorum quae ante eam fuerunt causa, ipsa auctor eorum quae secuta sunt, ipsa aeternorum distributor.“

⁹ JUGIE, M. *Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium* II, Paříž 1933, str. 594: „Peccatum originale...est ipsum Adami peccatum ejus posteris a Deo justissime imputatum, eo quod homines in Adamo, totius humani generis fonte physico ac capite, virtualiter inclusi erant et quasi unus homo una cum Adamo coram Deo erant. Unde omnes in Adamo et per Adamum peccaverunt, peccatores coram Deo constituti sunt; et inde gratia et aliis justitiae originalis donis privantur.“

Op. cit., str. 593: „Existentiam originalis peccati in omnibus Adae posteris unanimiter docent theologi byzantini.“ „Excepta tamen beata Maria virgine, quam sine labe conceptam vel explicite vel implicite et aequivalentibus dictionibus plerique tenent. Unum vel duos auctores inter byzantinos vix invenimus, qui dixerint Mariam originalem contraxisse contra communem caeterorum doctrinam.“

Je tedy P. Maria v pohledu východních teologů osobností zcela bezhříšnou, která neměla ani žádný hřích osobní, ani dědičný. Shodují se v tom, že k očištění od dědičného hříchu došlo v jejím případě v období mezi zráním plodu v lůně matky Anny a mezi andělským zvěstováním. Tito teologové však neřeší otázku, kdy přesně k onomu Mariinu očištění došlo. Po roztržce s Římem (r. 1054) se na Východě další vývoj zmíněné nauky v tomto bodě zastavil.

2. VÝVOJ NAUKY NA ZÁPADĚ

a) Augustin z Hippo: Panna Maria byla počata v dědičném hříchu

Obdobná situace jako na Východě byla ohledně nauky o neposkvrněném Mariině početí i na křesťanském Západě téměř po celé první tisíciletí. I po vzniku východního schizmatu mohl však zde vývoj této nauky pokračovat dále, neboť bylo možno počítat nejen s odbornou aktivitou jednotlivých teologů, ale i s magisteriálními rozhodnutími církevních koncilů a římských papežů. Již od vzniku zmíněného problému hrála zde významnou roli autorita **Augustina z Hippo** († r. 430), který tvrdil, že všichni lidé potřebují vykoupení skrze Ježíše Krista, neboť se všichni rodí v dědičném hříchu, včetně P. Marie.¹⁰ Navíc zde byl patrný vliv Augustinova antropologického náhledu, který kolísal mezi kreatianismem a generatianismem, a v důsledku toho připouštěl možnost, že lidské duše nejsou stvořeny Bohem z ničeho, ale jsou předávány od rodičů i s poskvrnou dědičného hříchu. A pokud jde o lidské tělo, byla Augustinem zdůrazňována souvislost jeho vzniku se smyslnou žádostivostí doprovázející sexuální úkony rodičů. I když v případě početí P. Marie bylo možno vyloučit u jejich rodičů osobní hříšnost pohlavních aktů vzhledem k jejich le-

¹⁰ *De fide ad Petrum*, c. 26 (PL 40, 774): „omnes homines...in peccato originali nasci.“

gitimnímu manželskému svazku a k jejich osobní svatosti, přesto těžko lze popírat přítomnost smyslné žádostivosti.

b) Vyhybavý postoj k problému

Vedeni tímto předpokladem vyjadřovali se proto značně obezřetně k danému problému i ti, kteří v té době stáli v čele církve. Nelze se tedy příliš divit tomu, že i tak významní papežové, jakými byli v té době **Lev Veliký** († r. 461) a **Řehoř Veliký** († r. 604), konstatovali vzhledem k Augustinovu propojení smyslné žádostivosti s dědičným hříchem, že jediným, kdo byl počat bez tělesné žádostivosti, a tedy jediné doopravdy nevinným a svatým, byl Ježíš Kristus.¹¹ Situaci P. Marie v tomto ohledu však tito papežové neřešili.

c) Náznaky pozitivního stanoviska

Podobně jako na Východě i na Západě lze však již v těch dobách rozpoznat náznaky směřující k tvrzení o Mariině neporušenosti od samého počátku. Tak **Maximus Turínský** mluví kolem r. 465 o Mariině panenském nitru, které se stalo vhodným příbytkem Kristovým nikoliv z tělesných důvodů, ale pro přítomnost původní milosti.¹² Podobně praví i **Beda Venerabilis** († r. 735), že Duch Svatý posvětil a naplnil nebeskými dary Mariinu mysl i tělo.¹³ O další krok smě-

rem k pozdějšímu dogmatu neposkvrněného Mariina početí se přiblížil **Paschasius Radbertus** († kolem r. 859)¹⁴, který Mariinu imunitu vůči dědičnému hříchu vyvozuje z faktu, že se v církvi slaví svátek jejího narození. Jestliže církevní autority k tomuto svátku daly svůj souhlas podobně jako v případě svátků narození Ježíše Krista a Jana Křtitele, znamená to tedy, že i P. Maria musela být posvěcena již v lůně své matky. Vzniká však přitom obtíž, když vezmeme v úvahu, že v případě Mariina vykoupění od dědičného hříchu by k tomu muselo dojít v době, kdy Kristovo vykupitelské dílo ještě neexistovalo, neboť ještě nedošlo k inkarnaci Druhé božské osoby. Tuto potíž řeší **Anselm z Canterbury** († r. 1109) připomínkou, že historická Kristova oběť kříže, která je zdrojem jakéhokoliv vykoupění ze hříchu, má nadčasový význam. A že tedy P. Maria byla jednou z těch bytostí, které byly pro Kristovy zásluhy očištěny od svých hříchů ještě dříve, než se Kristus sám narodil.¹⁵ Že vůbec je myslitelné, aby v prostředí všeobecné hříšnosti byl počat někdo bez jakéhokoliv hříšné poskvrny, vysvětluje Anselmův žák **Eadmer z Canterbury** († kolem r. 1128) přirovnáním k plodu jedlého kaštanu. Když si to Bůh přeje, vytvoří se i pod kaštanovou slupkou, plnou tvrdých ostnů, zcela hladké a chutné jádro. Tak podobně si přál Bůh, aby v prostředí plném drsných hříchů byl počat a vytvořen chrám, který s ostny hříchů nemá vůbec nic společného, protože se v budoucnu stane jeho příbytkem. Historicky známým se již stal Eadmerův závěr této jeho úvahy: „Bůh to mohl učinit, Bůh to chtěl učinit, a tak se také stalo.“¹⁶

¹¹ LEO MAGNUS, *Sermo* 25, 5 (PL 54, 211): „Solus itaque inter filios hominum Dominus Jesus innocens natus est, quia solus sine carnalis concupiscentiae pollutione concipitur.“

GREGORIUS MAGNUS, *Moralia* 18, 84 (PL 76, 89): „(Christus) solus veraciter sanctus natus est, qui ut ipsam conditionem naturae corruptibilis vinceret, ex commistione carnalis copulae conceptus non est.“

¹² *Homilia* V (PL 57, 235): „...virgineus venter. Idoneum plane Maria Christo habitaculum, non pro habitu corporis, sed pro gratia originali.“

¹³ *Homilia* I (PL 94, 12n.): „Spiritus sanctus cor illius (Mariae) cum implevit, ab omni aestu concupiscentiae carnalis temperavit, emendavit a desideriis temporalibus, ac donis coelestibus mentem simul illius consecravit, et corpus.“

¹⁴ *De partu Virginis* I (PL 120, 1372): „Nullius igitur nativitas celebratur in mundo nisi Christi, et ejus atque beati Joannis. Sic et beata Virgo Maria, nisi in utero matris sanctificata esset, minime nativitas ejus colenda esset. Nunc autem quia ex auctoritate totius Ecclesiae veneratur, constat eam ab omni originali peccato immunem fuisse.“

¹⁵ *Cur Deus homo* II, 16 (PL 158, 419): „Virgo autem illa, de qua ille homo assumptus est de quo loquimur, fuit de illis, qui ante nativitatem ejus per eum mundati sunt a peccatis.“

¹⁶ *Tractatus de conceptione B. Mariae Virginis* (PL 159, 305): „Castaneam invicem attende... involucrem illius totum hispidum et densissimis aculeis undique septum... intus... nucleum lactei liquoris... (Deus) non potuit haec dare humano quod ipse sibi parabat templo in quo corporaliter habitaret: ut licet inter spinas peccatorum conciperetur, ab ipsis tamen spinarum aculeis omnimode exors redderetur?“ „... potuit plane, et voluit; si igitur voluit et fecit.“

d) *Negativní stanoviska*

Celkový trend k teologické nauce o Mariině imunitě vůči dědičnému hříchu však na dlouhou dobu paradoxně značně oslabil jinak nadšený mariánský ctitel a mystik **Bernard z Clairvaux** († r. 1153). Když totiž zjistil, že kanovníci lyonské katedrály zavedli svátek neposkvrněného Mariina početí, napsal proti tomu v r. 1138 rozhořčeně protestující list¹⁷, v němž tvrdí, že P. Maria žádnou takou pochybnou poctu nepotřebuje. Bernard sice souhlasí s tím, že P. Maria byla posvěcena ještě před svým narozením. Avšak k tomuto jejímu posvěcení nemohlo dojít před jejím početím, neboť tehdy ještě neexistovala. Podle Bernarda však nemohla být očištěna ani v samém okamžiku početí, neboť již tam byl přítomen dědičný hřích. Nezbyvá tedy údajně nic jiného než předpokládat, že byla od dědičného hříchu očištěna až po svém početí, avšak ještě v lůně své matky. Slavit svátek neposkvrněného Mariina početí je podle Bernarda nesmyslné též z toho důvodu, že bychom pak mohli slavit též svátek neposkvrněného početí i jejích rodičů a prarodičů, a tak dále až donekonečna. Bernard zde též opakuje argumentaci Augustinovu, že dědičný hřích se přenáší pohlavním stykem rodičů, a tedy že každý člověk potřebuje být z tohoto dědičného hříchu Kristem vykoupen. To se podle něho týká i P. Marie, i když v jejím případě byla doba existence ve stavu dědičného hříchu velmi krátká.

Prostřednictvím *Sentencí Petra Lombardského*¹⁸ († r. 1161) se toto stanovisko k otázce Mariina neposkvrněného početí stalo zá-

¹⁷ *Epistola 174, Ad canonicos lugduenses* (PL 182, 334–336): „Fuit procul dubio et Mater Domini ante sancta, quam nata... Sed non valuit ante sancta esse, quam esse... Si igitur ante conceptum sui sanctificari minime potuit, quoniam non erat; sed neque in ipso quidem conceptu, propter peccatum quod inerat: restat ut post conceptum in utero jam existens, sanctificationem accepisse credatur, quae excluso peccato sanctam fecerit nativitatem, non tamen et conceptionem.“

¹⁸ *Petri LOMBARDI Sententiarum libri quattuor*, Lib. III Dist. III (PL 192, 760n.): „Mariam quoque totam Spiritus Sanctus, eam praeveniens, a peccato prorsus purgavit, et a fomite peccati etiam liberavit vel fomitem ipsum penitus evacuando... vel sic debilitando et extenuando, ut ei postmodum peccandi occasio nullatenus extiterit.“

kladní naukovou formulací, která pak byla v dalších dobách pozitivně nebo negativně komentována celou řadou teologů, a tím se též stala východiskem pro vznik teologického sporu o Mariino neposkvrněné početí, který se pak zejména na univerzitách a bohovědných učilištích táhl po celá staletí. Podobně jako Bernard tvrdí sice i Lombardský, že Duch Svatý P. Marii předem zcela očistil a zbavil ji i zdroje, z něhož všechny hříchy vyrůstají (*fomes peccati*), který spočívá v disharmonii mezi vnitřními silami vyššími a nižšími. Protože se takto stala P. Maria zcela bezhříšnou, naplnila se na ní Augustinova slova, že čest Pána, jehož byla tato panna matkou, vylučuje jakoukoliv zmínku o nějaké Mariině hříšnosti. Na druhé straně však považuje Lombardský za jisté, že i tato panna byla vzhledem ke své tělesnosti před svým očištěním podrobena obecnému zákonu hříchu.

Tento postoj v podstatě převzal i **Tomáš Akvinský** († r. 1274). I P. Maria potřebovala být Kristem posvěcena a vykoupěna z dědičného hříchu. K tomuto jejímu posvěcení došlo podle Tomáše až po vlití její duše do těla (*animatio*).¹⁹ Situaci zde navíc komplikuje okolnost, že okamžik početí člověka (*conceptio*) nespadá podle Tomášova náhledu v jedno s okamžikem animace. V závislosti na tehdejších anatomických znalostech se totiž Tomáš Akvinský domníval, že lidské embryo je v matčině lůně formováno nejprve jen principem živočišným a že teprve až po několika desítkách dní od početí Bůh v něm stvoří duši rozumovou.²⁰ Dále vysvětluje Tomáš, že pokud jde o Mariino tělo před vlitím rozumové duše, bylo jako u ostatních lidí výsledkem procesu, kterým je od Adama postupně předávána plodivá síla a tělesná hmotnost. Numericky jsou sice tyto ontologické veli-

„...totam Virginem, Spiritu Sancto praeveniens, ab omni labe peccati castificatam...“

AUGUSTINUS *De natura et gratia*, cap. 26: „Excepta sancta virgine Maria, de qua propter honorem Domini, nullam prorsus, cum de peccatis agitur, haberi volo questionem.“ „... (carnem Virginis) prius peccato fuisse obnoxiam...“

¹⁹ *Summa Theol.* (dále *STh*) III, 27, 2: „Cum beata Virgo redemptione et salute, quae per Christum est, indiguerit, non nisi post animationem sanctificata fuit.“

²⁰ *STh* I, 118, 2, ad 2: „creatio in fine generationis humanae“; *STh* 2 II, 64, 1c.

činy u jednotlivých lidí navzájem odlišné, avšak jejich závislost na Adamovi se projevuje tím, že mají společnou identitu druhovou.²¹ I Mariino tělo bylo počato v závislosti na Adamovi sexuálním spojením, a tedy ve stavu dědičného hříchu. Tomáš však připouští, že vlastním nositelem posvěcující milosti není lidské tělo, ale lidská rozumová duše. Avšak i tato duše musela být podle Tomáše při svém stvoření a vlití do Mariina těla ve stavu dědičného hříchu, neboť v opačném případě by P. Maria byla zcela nezávislá na Kristově vykupitelském díle. P. Maria však obdržela výsadu posvěcení ještě v mateřském lůně, brzy po vlití duše. Tomáš Akvinský se domnívá, že je tedy přípustné slavit i svátek Mariina neposkvrněného početí, ovšem v tom smyslu, že je tímto svátkem oslavováno její posvěcení v mateřském lůně.²² K ob-

²¹ In libros IV Sententiarum (S. Thomae Aquinatis opera omnia 30, Parisiis 1889), lib. II, dist. XXX, a. 4: „...corpus nostrum ex Adam traducitur: non quod sit idem numero secundum materiam, sed secundum similitudinem speciei...secundum seminalem rationem et corpulentam substantiam, esse in Adam...Omnium enim hominum praeter Christum tam ratio seminalis, id est vis activa in generatione, quam etiam corpulenta substantia, fuit in Adam secundum originem...“

²² Op. cit., lib. III, dist. III, a. 1: „Beata Virgo nec ante conceptionem, nec in conceptione ante animae infusionem sanctificata fuit; quia proprium subjectum gratiae sanctificationis est anima. Nec in ipso instanti infusionis animae, quia sic non contraxisset originale, sicut nec Christus: et ideo omnibus non conveniret redimi per Christum: sed tantum sanctificata creditur post animae infusionem, hoc aliis sanctis est collatum. Et ideo Matri sapientiae maximo decuit hoc conferri, in quam nihil coinquinatum incurrit...“ Quodlibetum VI (S. Thomae Aquinatis questiones quodlibetales, Ed. Marietti 1956), q. 5, a. 1: „Utrum liceat celebrare festum Conceptionis Dominae nostrae.“ (Conditio:) „Quod fuerit specialiter praeparata per immunitatem ab originali peccato.“ (Resp.): „Hoc privilegium solius Christi dicitur esse...non ergo competit beatae Virgini; et ita eius Conceptio non est celebranda.“ (Argumenta:) „Omnes autem illi in Adam fuerunt secundum seminalem rationem qui non solum ab eo carnem acceperunt, sed etiam secundum naturalem modum originis ab eo sunt propagati. Sic autem processit ab Adam beata Virgo, quia nata fuit per commixtionem sexuum, sicut et ceteri, et ideo concepta fuit in originali peccato...creditur tamen in utero fuisse sanctificata, antequam nata...Aliqui vero considerantes sanctificationem eius in utero, cuius tempus ignoratur, celebrant Conceptionem; creditur enim quod cito post conceptionem et animae infusionem fuerit sanctificata. Unde illa celebritas non est referenda ad Conceptionem ratione conceptionis, sed potius ratione sanctificationis.“

dobnému závěru dospěl i **Bonaventura z Bagnoregia** († r. 1274). Podle něho je nutno konstatovat, že P. Maria byla posvěcena již v lůně své matky. Kdyby tomu tak nebylo, nemohla by církev slavit svátek Mariina narození. Neví se však, kdy přesně k Mariinu posvěcení došlo. Podle Bonaventury je ale pravděpodobné, že brzy po vlití její duše došlo i ke vlití posvěcující milosti.²³

Spočívá tedy hlavní teologická obtíž ohledně nauky o Mariině neposkvrněném početí podle Bernarda, Petra Lombardského, Tomáše Akvinského i Bonaventury v tom, že v případě, že P. Maria nebyla alespoň na chvíli ve stavu dědičného hříchu, neměla by být od čeho vykoupěna. A to by bylo v rozporu s církevní naukou, že vykoupění nutně potřebuje každý člověk.

e) Řešení v dohledu

Již ve 13. století však naznačil možné řešení této potíže anglický františkán **William of Ware**. Podle něho je třeba rozlišovat u dědičného hříchu jeho všeobecnou nutnost (*debitum peccati*) a jeho reálnou skutečnost (*factum peccati*). P. Maria spadala tedy pod onu nutnost dědičného hříchu, nikoliv však pod jeho skutečnost, před kterou byla Bohem předem uchráněna.²⁴ Konečnou podobu dal této argumentaci františkán **John Duns Scotus** († r. 1306). Scotus vychází ze satisfakční teorie Anselma z Canterbury, nacházející se v Anselmově spise *Cur Deus homo*. Velikost viny v Anselmově pojetí je kromě jiného úměrná též úrovni postižené osoby. Jde-li tedy o urážku, je pro-

²³ *Sancti BONAVENTURAE ex Ordine Minorum S. R. E. Cardinalis Episcopi Albanensis eximii Ecclesiae Doctoris operum tomus quintus* (Lugduni 1668). In IV libros Sententiarum (lib. III, dist. 3, art. 1, q. 3): „Dicendum quod pro indubitanti habet hoc Ecclesia, videlicet quod beata Virgo fuerit in utero sanctificata: et illud ex hoc patet, quod eius nativatem tota Ecclesia celebrat, quod non faceret nisi sanctificata esset. Si autem quaeratur, qua die, vel hora sanctificata fuerit, hoc ignoratur: tamen probabiliter creditur, quod cito post infusionem animae fuerit facta infusio gratiae.“

²⁴ SÖLL, G. *Mariologie*. In: Schmaus, M.–Grillmeier, Al.–Scheffczyk, L.–Seybold, M. *Handbuch der Dogmengeschichte* III, 4., Herder Verlag 1978, str. 170n.

vinění tím větší, čím vyšší postavení uražená osoba zaujímá. V případě prvotního hříchu se člověk (Adam) obrátil zády k nejvyššímu Králi, jehož majestát je nekonečný. Tím byl stržen most, který překonával nekonečnou propast mezi bytostí absolutní a bytostmi relativními. Úkon hříchu, sám o sobě sice značně limitovaný, způsobil ale ve svém důsledku nekonečnou urážku Božího majestátu. Plnohodnotnou satisfakci této nekonečné urážky není však člověk schopen poskytnout vzhledem ke svým omezeným možnostem. Ke smíření nekonečného Krále s celým potomstvem Adamovým, které bylo pro hřích svého praotce z Boží přízně vyděděno, bylo tedy třeba nějakého nevinného prostředníka. Tento úkol splnila Druhá božská osoba, která se stala člověkem, aby jako jeden z lidí podala jejich jménem plnohodnotné zadostiučinění. Božství osoby vtěleného Slova dodalo totiž tomuto smířčímu aktu požadovanou nekonečnou hodnotu.

Toto základní Anselmovo myšlenkové schéma aplikoval pak Scotus na problém Mariina neposkvrněného početí. Všichni ostatní lidé jsou podle něho s nekonečným Králem usmíření tak, že je jim promítnuta jejich již existující vina z urážky Božího majestátu prostřednictvím vykupitelského díla Kristova. Svou vlastní matku vykoupil však Boží Syn mnohem dokonalejším způsobem. Zabránil totiž už předem tomu, aby tato žena již od prvního okamžiku své existence měla podíl na hříšné urážce, která je všemi ostatními lidmi vmetena do tváře nekonečného Božího majestátu. A tento způsob vykoupení, spočívající v předchozí prevenci zla, je jistě daleko vznešenější než ten způsob, kdy je pád do zla dopuštěn a teprve následně je hříšník od zla osvobozen. I P. Maria by byla padla do jámy dědičného hříchu, kdyby nebyla vlitím posvěcující milosti v okamžiku svého početí od tohoto pádu předem uchráněna. Bůh tedy posvětil Mariino nitro již v okamžiku jejího početí nadpřirozenou milostí, kterou jiní lidé dostávají až po svém narození díky obřízce nebo křtu. Je tedy možno způsob Mariina vykoupení pro Kristovy zásluhy nazývat vykoupením „preventivním“ nebo „před-vykoupením“ (*redemptio praeservativa; prae-redemptio*). Pro tento mimořádný způsob svého vykoupení potřebovala P. Maria Krista jako svého Vykupitele ještě daleko více než kterýko-

liv jiný člověk. Na otázku položenou negativní formou – Z jaké viny byla P. Maria vykoupěna, když tedy žádnou vinu neměla? – odpovídá Scotus, že nebyla vykoupěna ze žádné skutečné viny, ale z té viny, kterou by byla měla, kdyby nebyla vlitím milosti od ní ochráněna.²⁵

Další Scotovou zásluhou je též, že zbavil tuto mariologickou problematiku filosoficko-antropologické obtíže, spočívající v předpokladu, že člověk dostává svou duši až po určité době od chvíle oplodnění. Scotus totiž dovozuje, že početí člověka a stvoření jeho duše Bohem se děje v jednom a téměř okamžiku.²⁶ Tedy ani v případě Mariině nebyla mezi tělesným početím a stvořením duše žádná časová distance a Bůh v tomtéž okamžiku obdařil její duši posvěcující milostí.

Scotovy vývody dále prohlubuje jeho žák **Petrus Aureoli** (arcibiskup v Aix, † r. 1322). V první kapitole svého *Traktátu o neposkvrněném početí*²⁷ cituje nejprve biblické texty užívané jako dokla-

²⁵ *Quaestio Joannis DUNS SCOTI: Utrum beata Virgo concepta fuerit in originali peccato?* In: *Quaestiones disputatae de Immaculata Conceptione beatae Mariae Virginis*, Quaracchi 1904:

Str. 14: „Christus est perfectissimus Mediator...respectu nullius personae habuit excellentiorem gradum quam respectu Mariae...sed hoc non esset, nisi meruisset eam praeservare a peccato originali...si ille mediator posse ita perfecte placare regem, ut praeveniret respectu alicuius filii, ne ei offenderetur, hoc magis esset, quam si rex offensam habitam contra talem remitteret...“

Str. 16: „...excellentius beneficium est praeservare a malo, quam permittere incidere in malum, et ab eo postea liberare...“

Str. 17: „Potuit enim Deus in primo instanti illius animae infundere sibi gratiam tantam, quantam alii animae in circumcissione vel baptismo: igitur in illo instanti anima non habuisset peccatum originale, sicut nec habuisset postea, quando fuisset baptisata.“

Str. 19: „Maria maxime indignisset Christo ut Redemptore; ipsa enim contraxisset originale peccatum ex ratione propagationis communis, nisi fuisset praeventa per gratiam mediatoris; et sicut alii indiguerent Christo, ut per eius meritum remitteretur eis peccatum iam contractum, ita Maria magis indignuit mediatore praeveniente peccatum, ne ipsa contraheret.“

Str. 21: „...in instanti conceptionis matris fuisset sanctificatio non a culpa, quae tunc infuit, sed a culpa, quae tunc infuisset, nisi tunc gratia illi animae fuisset infusa.“

²⁶ Op. cit., str. 21: „...dato, quod in conceptione seminum fuisset creatio animae.“

²⁷ *Tractatus Petri AUREOLI*. In: *Quaestiones disputatae de Immaculata Conceptione beatae Mariae Virginis*, Quaracchi 1904), str. 23–94; kap. I (str. 23–25); kap. VI (str. 78–94).

dy proti zmíněné nauce (Ž 13,3; 50,6; Řím 3,22n.; 5,12.18; 11,32; 1 Kor 15,22; Ef 2,3). Dále též zde cituje některé výroky Augustina, Ambrože, papežů Lva a Řehoře, Jana Damašského, Anselma a Bernarda. V šesté kapitole onoho Traktátu pak postupně uvádí do souladu s naukou o neposkvrněném početí všechny citáty bible i církevních otců uvedené v první kapitole. V Mariině případě užil Bůh podle Petra Aureoliho nejdokonalejšího a nejvhodnějšího způsobu vykoupení tím, že ji předem uchránil toho, aby do dědičného hříchu vůbec upadla. Zde autor prohlašuje za evidentně chybnou námitku, podle níž vykoupení nutně předpokládá nějaký pád do hříchu. Říkáme přece o sobě, že jsme Kristovým utrpením vykoupeni od věčné smrti, která nám sice všem hrozí, ale v níž v době pozemského života zcela jistě nejsme.²⁸ Protože podle Petra Aureoliho je nositelem dědičného hříchu lidská duše ve spojení s tělem, je také duše schopna přijmout posvěcující milost od okamžiku onoho spojení. V této souvislosti autor odmítá Aristotelův názor, že ke spojení lidské duše s tělem dochází u chlapců až 40 dní a u dívek až 80 dní po oplodnění. Podle něho dochází k tomuto spojení ve chvíli, kdy otcovo semeno dá v organismu matky impuls k vytváření těla dítěte. Animace tak spadá v jedno s početím.²⁹ V tomto okamžiku dostala P. Maria i posvěcující milost. Nauka o tom, že P. Maria byla uchráněna od faktu dědičného hříchu, není tedy podle Petra Aureoliho nijak věroučně chybná, ani víru ni-

²⁸ Op. cit. kap. IV (str. 55): „...modo prefectissimo et potissimo redimendi scilicet aliquem vel aliquam, ne in originale incideret praeservando...sicut in Virgine Matre sua...Nec obstat, si dicatur, quod redemptio praesupponit aliquem lapsum in peccatum. Hoc enim evidenter est falsum, cum nos dicamur redempti a morte aeterna per passionem Christi, in quam tamen non fuimus lapsi; sed quia in ipsam laberemur, si non praeservemur, congruenter dicimur ab ipsa redempti.“

²⁹ Op. cit. kap. II (str. 47): „peccatum originale est in appetito sensitivo, qui constat ex anima et corpore; unde non est in anima praecise sumta, sed in toto coniuncto.“

Op. cit. kap. III (str. 51): „anima capax est gratiae in ipso instanti, quo unitur cum carne“; Op. cit. kap. II. (str. 36).

Repercussorium Petri AUREOLI, Conclusio VII, In: *Quaest. Disputatae de Imm. Conc. B. M. V.* (str. 137): „Quod seminis alteratio et corporis formatio proprio modo loquendi dici potest conceptio.“

jak neohrožuje. Ponechává však tento autor na církvi, aby tuto otázku závazně rozhodla.³⁰

3. POSTOJ CÍRKEVNÍHO MAGISTERIA

a) *Makulisté a imakulisté*

Z předcházejících kapitol je zřejmé, že se uvnitř katolické církve vytvořily k problému neposkvrněného Mariina početí dva tábory. První tábor, reprezentovaný zejména františkány, byl „pro“ (imakulisté), druhý, vedený především dominikány, byl „proti“ (makulisté). Teologové z obou skupin shromáždili na podporu svých stanovisek množství odborného materiálu. Nyní bylo na magisteriálních církevních orgánech, aby se k problému vyjádřily a vynesly všeobecně závazné rozhodnutí. Řím však s rozhodnutím nijak nespíchal a po dlouhá staletí zaujímal spíše vyčkávací stanovisko. Pozoruhodným precedentem však byla skutečnost, že se od 13. století v různých diecézích anglických, francouzských, německých i italských liturgicky slavil **svátek Mariina neposkvrněného početí**, aniž by byla tato praxe Římem oficiálně odmítnuta. Tomáš Akvinský vysvětloval tento postoj Říma jako určitý projev jeho tolerance.³¹ Navíc je třeba též vzít v úvahu, že teologický obsah tohoto svátku nebyl zcela jednoznačný, a proto mohl být přijatelný oběma stranám. Imakulisté jím uctívali Mariinu oproštěnost od dědičného hříchu od chvíle početí, zatímco makulisté tento svátek chápali pouze jako oslavu Mariina posvěcení v lůně matčině.

³⁰ *Tractatus* kap. V (str. 71): „Ostenditur, quod absque periculo fidei et erroris teneri potest, quod Deus eam praeservavit de facto; nec una pars nec alia est de necessitate fidei, donec per Ecclesiam determinatum fuerit quid tenendum.“

³¹ *STh* III, 27, 2, 3: „Licet quod Romana Ecclesia Conceptionem B. V. non celebret, tolerat tamen consuetudinem aliquarum ecclesiarum illud festum celebrantium.“

Velkou příležitostí k vyřešení této mariologické kontroverze bylo za pontifikátu Evžena IV. r. 1431 svolání koncilu do **Basileje**. Bylo dohodnuto, že tento koncil dotyčný problém již rozhodne, a proto začaly být shromažďovány materiály pro i proti imakulární nauce. Protože však bohužel velká část basilejských koncilních otců se přiklonila k chybnému názoru, že koncil je nad papežem (konciliarismus), bylo další jednání r. 1437 přeloženo do Ferrary a papežovi zástupci Basilej opustili. Od té chvíle ztratil basilejský koncil legitimní oprávnění reprezentovat celou církev a stal se pouhou partikulární synodou. S označením jako synodální (nikoliv koncilní) dekret je proto také ve vídeňském rukopisném kodexu³² uvedeno rozhodnutí schvalující nauku o neposkvrněném početí P. Marie, které vynesli zbylí účastníci bývalého koncilu na svém 36. zasedání dne 17. 9. 1439.

b) Kroky směrem k dogmatizaci nauky

Za první legitimní magisteriální kroky směrem k závaznému uznání imakulární nauky lze tedy považovat až aktivity papeže **Sixta IV.** (1471–1484). Když dominikáni Nikolaus de Pornussio a Vincentius Bandelli v Itálii prohlásili nauku o neposkvrněném Mariině početí za heretickou, vzal tento papež, pocházející z františkánského řádu, imakulární nauku do ochrany ve své apoštolské konstituci *Cum praeexcelsa* (27. 2. 1477). V této konstituci prohlašuje Sixtus IV. za vhodné a náležité, aby všichni věřící křesťané vzdávali Bohu díky a chválu za podivuhodné početí neposkvrněné Panny. Za tím účelem tento pa-

³² Rkp. 5126, 3 (6a – 7b), *Decretum synodi Basileensis in sessione 36. de conceptione B. M. V.* In: *Tabulae codicum manu scriptorum in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum*, IV. Wien 1870.

ES 1400, prologus: „Nos doctrinam illam disserentem gloriosam Virginem Dei Genitricem Mariam, praevnientem et operante divini numinis gratia singulari, numquam subiacuisse originali peccato, sed immunem semper fuisse ab originali et actuali culpa sanctamque et immaculatam, tamquam piam et consonam cultui ecclesiastico, fidei catholicae, rectae rationi et s. Scripturae, ab omnibus catholicis approbandam... definimus nullique de cetero licitum esse in contrarium praedicare seu docere.“

pež schvaluje ke cti Mariina početí mešní formulář a církevní hodinky, obojí spojené s odpustky.³³ Protože však zejména výše zmíněný dominikán Bandelli i nadále setrval ve svém neústupném postoji proti imakulární nauce prohlášením, že jde o herezi a že každý, kdo liturgicky oslavuje Mariino neposkvrněné početí, se dopouští těžkého hříchu, vydal Sixtus IV. dne 4. 9. 1483 další apoštolskou konstituci *Grave nimis*. V této konstituci, aniž by někoho výslovně jmenoval, se pozastavuje papež nad nestoudným chováním některých kazatelů, kteří se odvažují vinit z těžkého hříchu věřící oslavující svátek neposkvrněného početí, ač byl tento svátek již ustanoven církví. V této souvislosti Sixtus IV. odsuzuje a zavrhuje všechny, kteří by považovali za heretickou nauku, že P. Maria byla v okamžiku svého početí uchráněna od dědičného hříchu. Současně však dává papež jasně najevo, že tímto svým stanoviskem nepovažuje celý problém za vyřešený Apoštolským stolcem, a proto hrozí církevními tresty i těm, kteří viní z hereze a těžkého hříchu opačnou stranu, jež považovala P. Marii za počatou v dědičném hříchu.³⁴ Tento zákaz vzájemného obviňování z hereze mezi táborem makulistů a imakulistů potvrdil i papež Alexandr VI. (1492–1503). Papež Lev X. (1513–1521)

³³ ES 1400: „...dignum, quin potius debitum reputamus, universos Christi fideles, ut omnipotenti Deo...de ipsius immaculatae Virginis mira conceptione gratias et laudes referant, et instituta propterea in Dei Ecclesia Missas et alia divina officia dicant, et illis intersint, indulgentiis et peccatorum remissionibus invitare, ut exinde fiant eiusdem Virginis meritis et intercessione divinae gratiae aptiores.“

³⁴ ES 1425–1426: „...nonnulli, ut accepimus, diversorum ordinum praedicatores...non erubuerunt, et quotidie praedicare non cessant, omnes illos, qui tenent aut asserunt, eandem gloriosam et immaculatam Dei genitricem absque originalis peccati macula fuisse conceptam, mortaliter peccare, vel esse hereticos, eiusdem immaculatae conceptionis officium celebrantes, audientesque sermones illorum, qui eam sine huiusmodi macula conceptam esse affirmant, peccare graviter.“ „Nos igitur huiusmodi temerariis ausibus...quoad hoc auctoritate Apostolica tenore praesentium reprobamus et damnamus...Qui ausi fuerint asserere, contrariam opinionem tenentes, videlicet gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, haeresis crimen vel peccatum incurrere mortale, cum nondum sit a Romana Ecclesia et Apostolica Sede decisum...“

sice původně zamýšlel svěřit vyřešení tohoto mariologického problému do péče tehdy zasedajícího 5. lateránského koncilu (1512–1521). Svého úmyslu se však vzdal, když jednak narazil na rozdílné postoje k tomuto problému mezi svými poradci, a zejména, když byla církev postavena do zcela nové situace vystoupením Martina Luthera 31. 10. 1517.

c) Protestantské stanovisko

Pro vedoucí protestantské **reformátory**³⁵ byla otázka neposkvrněného Mariina početí spíše podružnou záležitostí. Melancton považoval celý tento problém za pouhý mnišský výmysl. Kalvín měl za to, že je zcela zbytečné o tom diskutovat, neboť podle něho se imunita od dědičného hříchu týká pouze jediného Krista. Luther sám zaujímal v této otázce spíše kolísavý postoj. Mariina neposkvrněnost znamenala pro něj především její oproštěnost od jakéhokoliv osobního hříchu. A pokud jde o hřích dědičný, byla P. Maria od něho velmi brzy očištěna. Podobně jako Tomáš Akvinský předpokládal i Luther časovou distanci mezi početím těla a vlitím rozumové duše. Pokud tedy mluví o Mariině početí, rozlišuje zde její početí započaté (*conceptio passiva inchoata*) a její početí dokonané vlitím duše (*conceptio passiva consummata*). V tomto dokonaném stadiu početí již podle něho P. Maria dědičný hřích neměla. Co však nejvíce vadilo zakladatelům reformace na imakulátní nauce, byla okolnost, že se tato nauka explicitně nevyskytuje v Písmu. A to je v přímém rozporu se základním reformačním axiomem o soběstačnosti Bible (*sola scriptura*).

d) Tridentský koncil

Vznik reformace, k níž musela katolická církev zaujmout odpovídající stanovisko, poskytl však nepřímo další vhodnou příležitost

³⁵ SÖLL, G. op. cit., str. 194n., pozn. 1.

k vyřešení imakulátního problému. V rámci zasedání **tridentského koncilu** (1545–63), který reagoval na četné námitky z protestantské strany upřesněním mnohých aktuálních věroučných formulací, bylo dne 24. 5. 1546 zahájeno jednání ohledně nauky o dědičném hříchu. Téhož dne podal španělský kardinál Pedro Pacheco návrh, aby se v rámci projednávání otázky dědičného hříchu projednal a vyřešil též problém Mariina neposkvrněného početí. Mohlo se přitom s velkou pravděpodobností předpokládat, že rozhodnutí by bylo v této otázce pozitivní. Avšak vedeni obavami, aby tímto způsobem nebyli protestanti ještě více podrážděni, koncilní otcové považovali vyřešení imakulátního problému za dobově nevhodné a návrh na projednání této otázky nakonec zamítli. Stejně stanovisko obsahovalo i poselství, které císař Karel V. zaslal 14. 6. 1546 do Tridentu prostřednictvím svého kurýra. Když tedy byl dne 17. 6. 1546 koncilem schválen dekret o dědičném hříchu, obsahoval tento dekret dovětek, že koncil nemá úmysl zahrnout do dekretu, kde se jedná o dědičném hříchu, neposkvrněnou Pannu Marii Bohorodičku, ale že má být i nadále dodržováno rozhodnutí papeže Sixta IV. zakazující spory o tento problém pod církevními tresty.³⁶ Maximem, jehož bylo v mariologickém ohledu na tridentském koncilu dosaženo, bylo uznání Mariina privilegia naprosté bezhříšnosti, což bylo výslovně vyjádřeno v rámci koncilního dekretu o ospravedlnění³⁷. Z toho koncilního prohlášení Mariiny bezhříšnosti a ze skutečnosti, že P. Maria byla též koncilními otci výslovně vyňata z projednávání, když se jednalo o záležitost dědičného hříchu,

³⁶ Sessio V, *Decretum de peccato originali*, 6 (ES 1516): „Declarat tamen haec ipsa sancta Synodus, non esse suae intentionis, comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam et immaculatam Virginem Mariam Dei genitricem, sed observandas esse constitutiones felicis recordationis Sixti Papae IV, sub poenis in eis constitutionibus contentis, quas innovat.“
SÖLL, G. op. cit., str. 191n.

³⁷ Sessio VI, 13. 1. 1547, *Decretum de iustificatione*, can. 23 (ES 1573): „Si quis hominem semel iustificatum dixerit... posse in tota vita peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia: anathema sit.“

vyvozovali někteří teologové závěr, že tridentský koncil nepřímo potvrdil Mariino neposkvrněné početí. Tímto postojem je znám např. zakladatel kongregace redemptoristů Alfons z Liguori († 1787), který ve svém díle *Theologia moralis* uvádí následující argument: Jestliže je článkem víry, že se církev nemůže mýlit v záležitostech mravů, a jestliže dále kult uchránění Bohorodičky od dědičného hříchu jistě k záležitostem mravů patří, pak z toho vyplývá jako závěr, že i toto Mariino uchránění od dědičného hříchu patří k článkům víry.³⁸

O tom, že byla již tehdy všem zřejmá snaha tridentských koncilních otců definovat imakulátní nauku jako dogma a že by bylo též k definici došlo, nebýt vnějších zábran, svědčí též reakce mnohých **univerzit**. Již v předtridentském období podle vzoru pařížské Sorbonny (1497) byla na některých univerzitách zavedena povinnost skládat před promocí či před přijetím univerzitní hodnosti přísahu věrnosti imakulátní nauce (např. Kolín n. R. 1499, Mohuč 1500, Vídeň 1501). Nyní po tridentinu došlo k dalšímu rozmachu tohoto povinného obyčeje (např. ve Španělsku r. 1617 na univerzitách v Granadě, Toledu, Zaragoze, Salamance, v Praze r. 1650, v Ingolstadtu r. 1653, v Salcburku r. 1697). Velmi významnou pro další šíření nauky i kultu neposkvrněného Mariina početí byla i reakce **jezuitského řádu**, který na zasedání své generální kapituly r. 1593 prohlásil imakulátní nauku za oficiální doktrínu celého řádu. Vliv tridentského postoje se projevil též tím, že v celém křesťanském světě začala být spontánně zakládána různá společenství, která měla imakulátní nauku i kult za svůj hlavní smysl. I někteří křesťanští panovníci zasvětili své země do ochrany Mariina neposkvrněného početí: císařové Ferdinand II. i Ferdinand III. Rakousko, král Jan IV. Portugalsko, Ludvík XIV. Francii.³⁹

³⁸ *Theologia moralis* IV 406n., 262; SÖLL, G. op. cit., str. 197n., pozn. 26: „Si de fide est Ecclesiam non posse errare in materia morum, et cultus praeservationis Deiparae (Skotus) certe ad mores pertinet, bene de fide tenere possumus praeservationem esse de fide.“

³⁹ SÖLL, G. op. cit., str. 190, 198–199.

Vlivem tridentského sněmu došlo tudíž k význačnému posunu v imakulátním problému. Zatímco před ním zněla kontroverzní otázka ve smyslu „pro, nebo proti“ neposkvrněnému početí, začala nyní otázka nabývat podoby spíše ve smyslu, jakou má imakulátní nauka věroučnou závaznost a jak teologicky zharmonizovat toto Mariino privilegium s univerzálním rozsahem Kristova vykupitelského díla. Odborné teologické autority, které mohly mít vliv na případné magisteriální rozhodnutí Svatého stolce, se začaly formovat do dvou skupin. Vzhledem k univerzalitě Kristova vykoupení bylo oběma skupinám zřejmé, že se všeobecnou nutností dědičného hříchu (*debitum peccati*) bylo nějakým způsobem třeba počítat i v Mariině případě. Podle názoru první skupiny (kardinál Bellarmin, Vázquez, Suárez) spadala P. Maria teoreticky jako všichni ostatní lidé pod přímou nutnost (*debitum proximum*) dědičného hříchu. Protože se s ní však počítalo jako s budoucí Bohorodičkou, vlitím posvěcující milosti ona přímá nutnost dědičného hříchu automaticky vymizela. Druhá skupina (kardinál De Lugo, Ambrosius Catharinus) byla toho názoru, že teoretická nutnost dědičného hříchu byla v Mariině případě pouze nepřímá (*debitum remotum*) kvůli jejímu zařazení do zákona solidarity s hříšným Adamem. Vykupitelský Kristus čin ji této solidarity zbavil, a tím ji nepřímo zbavil i dědičného hříchu. S tímto pojetím bylo však spojeno nebezpečí, že může být P. Maria chápána jako bytost, která není v církvi, ale která je nad církví. A to by mohlo vést k otázce, zda tedy P. Maria vůbec nějaké vykoupení potřebovala. Další nebezpečí, které tehdy hrozilo při teologické analýze imakulátního problému, bylo motivováno národnostně. Když totiž imakulátní nauka, jejíž teologické zpracování a hájení pocházelo zejména z francouzské oblasti, byla po dlouhou dobu u římských magisteriálních orgánů stále neprůchodná, napadlo některé francouzské teology, zda tato nauka nepochází z nějakého zvláštního Božího zjevení, které bylo Bohem přednostně poskytnuto právě církvi ve Francii (*revelatio Ecclesiae gallicanae facta, fides gallicana*). Tento kuriózní nápad naštěstí během času sám odezněl.⁴⁰

⁴⁰ SÖLL, G. op. cit., str. 200–202.

e) *Potridentské období*

Protože na tridentském sněmu nebyl imakulátní problém vyřešen, zaujímal Sv. stolec v potridentském období k této otázce i nadále rezervovaný postoj. V oficiálních vyjádřeních se užívala ambivalentní formulace „početí neposkvrněné Panny“ (*Conceptio Virginis Immaculatae*), nikoliv však výraz „neposkvrněné početí“ (*Immaculata Conceptio*). Ač tedy potridentská papežová zřejmě nepovažovali za vhodné, aby imakulátní spor definitivně vyřešili, přesto však tu a tam občas dávali najevo, jaký je jejich skutečný názor. Tak např. **Pius V.** (1566–1572), když cenzuroval spisy Michela de Bay (Baïus), zahrnul pod své zamítavé stanovisko i některé věty vyskytující se v Baiově spise *O dědičném hříchu*, kde tento teolog tvrdí, že kromě Krista mají všichni lidé dědičný hřích včetně Panny Marie, která kvůli Adamovu hříchu musela jako jiní spravedliví během pozemského života podstoupit mnohá utrpení a nakonec smrt.⁴¹ Podobně i **Alexandr VII.** (1655–1667) ve svém breve z 8. 12. 1661 potvrdil sice rozhodnutí svých papežských předchůdců Sixta IV., Pavla V. a Řehoře XV., kteří zakázali pokračovat v imakulátním sporu oběma zainteresovaným stranám pod církevními tresty. Alexandr VII. však připouští, že nauka o neposkvrněném Mariině početí od okamžiku stvoření její duše má mnoho zbožných stoupců a že počet těchto vyznavačů stále roste. Protože ale z druhé strany vedla tato nauka k nedůstojným a pohoršlivým sporům, souhlasí tento papež se zákazy, které prozatím vydali jeho předchůdci. Současně však Alexandr VII. obnovuje i dekrety, které se vyslovují ve prospěch imakulátní nauky.⁴²

⁴¹ BAIUS, M. *De peccato originis*, Lovaň 1566, (ES 1973): „Nemo, praeter Christum, est absque peccato originali: hinc Beata Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque eius afflictiones in hac vita sicut et aliorum iustorum fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis.“

⁴² Breve „*Sollicitudo omnium ecclesiarum*“ (ES 2015): „Vetus est Christi fidelium erga eius beatissimam matrem Virginem Mariam pietas sentientium, eius animam in primo instanti creationis atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei gratia et privilegio, intuitu meritum Jesu Christi eius filii... a macula peccati originalis praeservatam immunem...“

f) *Pius IX. – završení sporu*

Rozhodující podíl na úspěšném završení celého imakulátního sporu, který se do té doby táhl po celá dlouhá staletí, má papež **Pius IX.** (1846–1878). Brzy po svém nastoupení na papežský trůn zvážil tento papež v tomto ohledu celou situaci. Byl si vědom toho, že i mnozí vysocí církevní představitelé a významní teologové té doby považují případné prohlášení imakulátní nauky jako závazného dogmatu za krok ne-li chybný, tedy přinejmenším nevhodný. Na druhé straně však též pozoroval neustále rostoucí vyznavačskou intenzitu ve všech vrstvách katolické církve na celém světě ohledně této nauky, projevuující se prakticky i teoreticky. Překážky, které se dříve stavěly do cesty k vyřešení tohoto problému, již nebyly tak nepřekonatelné jako předtím. I někteří dominikáni, kteří do té doby byli hlavními oponenty imakulátní nauky, se chopili iniciativy a sami začali hledat v díle Tomáše Akvinského body, které by se mohly stát schůdným mostem k nauce o Mariině početí neposkvrněném od samého začátku. Tímto směrem podnikl Pius IX. první konkrétní a účinné kroky. Vytvořil komise významných teologů s úkolem shromáždit všechny materiály svědčící ve prospěch nebo v neprospěch nauky. 2. února 1849 rozeslal všem biskupům okružní list *Ubi primum*, kterým jim sdělil, že hodlá prohlásit nauku o neposkvrněném Mariině početí za článek víry. Při této příležitosti je požádal, aby se k tomuto jeho záměru vyjádřili. Z odpovědí 603 dotázaných biskupů bylo 546 bezvýhradně pro dogmatizaci této nauky, ze zbylých odpovědí někteří souhlasili s určitými výhradami, někteří se vzdali svého hlasu a několik hlasů bylo proti.⁴³

ES 2016: „...quia ex occasione contrariae assertionis...oriebantur in populo christiano cum magna Dei offensa scandala, iurgia et dissensiones...vetuit horum opinionem praefatae sententiae contrariam publice doceri aut praedicari...“

ES 2017: „(Decreta) edita in favorem sententiae asserentis, animam beatae Mariae Virginis in sui creatione et in corpus infusione Spiritus Sancti gratia donatam et a peccato originali praeservatam fuisse...innovamus.“

⁴³ SÖLL, G. op. cit., str. 209n.

Po několika letech práce dospěli teologičtí odborníci k následujícím závěrům:⁴⁴ Není na překážku vyhlášení dogmatu okolnost, že v minulosti existovaly na daný problém rozdílné teologické názory, a že dokonce i některé prominentní teologické autority zastávaly vůči dotyčné nauce negativní postoj. Pokud jde o svědectví Písma, poskytuje solidní fundament pro dogma především Gn 3,15, kde je P. Maria vylíčena jako bezvýhradná nepřítelkyně Satana, a dále též pasáž o Mariině plnosti milosti (Lk 1,28) v kontextu patristické exegetické tradice. Pokud by někdo namítal, že uvedené biblické doklady nemluví výslovně o neposkvrněném početí, pak nechť vezme v úvahu, že obecně vzato je rozsah nadpřirozené revelace širší než rozsah explicitní biblické nauky. Patří tedy imakulátní nauka k pravdám Bohem zjeveným bezprostředně, avšak virtuálně (*revelatio virtualis et immediata*). Není ani dále třeba k prohlášení dogmatu mít k dispozici nepřerušenu řadu jednoznačných patristických svědectví pro danou nauku sahajících až do apoštolských dob. Soubor zjevených pravd je sice historicky jednorázový a byl uzavřen v apoštolské době. Ovšem je zde Duch Svatý, který prostřednictvím současného církevního magisteria v dogmatizačním procesu připomíná a aktualizuje to, co bylo v minulosti Bohem zjeveno. Proto má v tomto ohledu prvořadý význam souhlasný magisteriální postoj současného episkopátu a papeže jako viditelné hlavy církve, kteří se při výkonu svého učitelského poslání neopírají primárně o teologické argumenty, ale o Ducha Svatého a jeho světlo. Tomuto souhlasnému magisteriálnímu postoji odpovídá v případě neposkvrněného Mariina početí i souhlasná praxe celé církve.

1. prosince 1854 byly přípravné práce ukončeny a za několik dní poté, 8. prosince 1854, papež Pius IX. ve svatopetrském chrámě bullou *Ineffabilis Deus* slavnostně prohlásil neposkvrněné početí Panny Marie za článek víry. V rámci svého projevu papež sdělil, že po zralém zvážení celé věci a po vroucích modlitbách došel k pře-

⁴⁴ SÖLL, G. op. cit., str. 212n.

uvědomění, že není možno tuto záležitost již dále odkládat. Prohlášením imakulátní nauky za dogma se naplňuje zbožné přání celého katolického světa. Je to též projev jeho osobní úcty k Panně Marii. Úcta a chvála, která se tímto úkonem vzdává P. Marii, se vztahuje i na jejího Syna. Pak papež pronesl v obvyklé formuli, že přispěním Ducha Svatého, ke cti svatých a nerozdílné Trojice, pro čest a slávu panenské Bohorodičky, pro vyvýšení katolické víry a upevnění křesťanství, autoritou Ježíše Krista, apoštolů Petra a Pavla i svou vlastní autoritou prohlašuje, oznamuje a vydává rozhodnutí, že nauku, podle níž byla nejblahoslavenější Panna Maria v prvním okamžiku svého početí zvláštní milostí a výsadou všemohoucího Boha pro zásluhy Ježíše Krista, Vykupitele lidského pokolení, předem ucelivě jakékoliv poskvrny dědičného hříchu, je naukou Bohem zjevenou, a proto musí být všemi věřícími s jistotou a vytrvalostí vyznávána. Kdo by tedy ve svém srdci smýšlel jinak, než bylo prohlášeno, nechť si uvědomí, že tím odsoudil sami sebe, že jejich víra ztroskotala a že se oddělují od jednoty církve. Pokud by se mimo to odvážili tento svůj názor vyjádřit slovně, písemně nebo jakýmkoliv jiným vnějším způsobem, propadají tím samým kanonickoprávním trestům.⁴⁵

Na toto slavnostní zakončení imakulátního sporu v celosvětovém měřítku upomínají kamenné desky u vchodu do svatopetrského chrá-

⁴⁵ IS 2803: „...Ad honorem sanctae et individuae Trinitatis, ad decus et ornamentum Virginis Deiparae, ad exaltationem fidei catholicae et christianae religionis augmentum, auctoritate Domini nostri Iesu Christi, beatorum Apostolorum Petri et Pauli ac Nostra declaramus, pronuntiamus et definimus, doctrinam, quae tenet, beatissimam Virginem Mariam in primo instanti suae conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Iesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis peccati labe praeservatam immunem, esse a Deo revelatam atque idcirco ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credendam.“

IS 2804: „Quapropter si qui secus ac a Nobis definitum est, quod Deus avertat, praesumpserint corde sentire, ii noverint ac porro sciant, se proprio iudicio condemnatos, naufragium circa fidem passos esse et ab unitate Ecclesiae defecisse, ac praeterea facto ipso suo semet poenis a iure statutis subiicere, si, quod corde sentiunt, verbo aut scripto vel alio quovis externo modo significare ausi fuerint.“

mu a na římském náměstí Piazza di Spagna mariánský sloup, z něhož Neposkvrněná Panna žehná městu. Tradičně každý rok na svátek Neposkvrněného Mariina početí 8. prosince v odpoledních hodinách přichází k tomuto sloupu sám papež, aby vzdal tomuto Mariinu privilegium svůj hold.